

## Література

- Домброван Т. И. Язык в контексте синергетики : монографія. Одеса : КП ОГТ, 2013. 346 с.
- Домброван Т. И. Лингвосинергетика : Язык как синергетическая система : монографія. Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2014. 308 p.
- Дорофеева М. С. Синергетика перекладу спеціальних текстів (німецько-український напрям) : монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 520 с.
- Єнікеева С. М. Система словотвору сучасної англійської мови : синергетичний аспект : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2011. 423 с.
- Єнікеева С. М. Внутрішньосистемна організація словотворення сучасної англійської мови. *Нова філологія*. Запоріжжя, 2012. № 53. С. 67-74.
- Єнікеева С. М. Самоорганізація словотворчої системи (на матеріалі лексичних інновацій англійської мови). *Нова філологія*. Запоріжжя, 2013. № 58. С. 53-60.
- Єнікеева С. М. Синергетична лінгвістика як напрямок дослідження мовних явищ і процесів. *Нова філологія*. Запоріжжя, 2014. № 62. С. 45-50.
- Єнікеева С. М. Системна організація та еволюція мови в світлі теорії фракталів. *Нова філологія*. Запоріжжя, 2017. № 72. С. 49-54.
- Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів : Паіс, 2007. 228с.
- Зацний Ю. А. Янков А. В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття : англо-український словник. Вінниця : Нова Книга, 2008. 360с.
- Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика : основы и очерк направлений : монографія. Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2012. 180 с.
- Синергетика в филологических исследованиях: монографія / Т. И. Домброван, С. М. Енікеева, Л. С. Пихтовникова, А. Н. Приходько, Е. А. Семенец и др.; под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. 340 с.
- Ayto J., Simpson J. The Oxford Dictionary of Modern Slang. Oxford, New York : Oxford University Press, 1996. 300 p.
- Dickson P. Slang. Topic-by-Topic Dictionary of Contemporary American Lingoes. New York : Penguin Books, 1990. 223 p.
- Green J. New Words. A Dictionary of Neologisms since 1960. London : Bloomsbury, 1992. 340 p.
- Spears R. A. Dictionary of American Slang. Lincolnwood : National Textbook Company, 1991. 528 p.

(Матеріал надійшов до редакції 15.09.18. Прийнято до друку 30.09.18)

УДК: 811.111'373.72

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2018-74-09>

**КОВАЛЮК Ю. В.**

(Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича)

## ЕТНОМЕНТАЛЬНІСТЬ БРИТАНСЬКОГО АНГЛОМОВНОГО ПРОСТОРУ В ІДІОМАТИЦІ

Стаття присвячена вивченню етноментальності мовного простору в ідіоматиці на матеріалі британського варіанта англійської мови. У ході дослідження описано специфіку британського лінгвокультурного концепту FAIR PLAY за допомогою ідіоматичних засобів англійської мови. Виділено родові та видові метафори, представлені в ідіоматичних виразах, які репрезентують британський лінгвокультурний концепт FAIR PLAY.

*Ключові слова:* етноментальність, мовний простір, лінгвокультурний концепт, ідіоматика, британський варіант англійської мови.

**Kovalyuk Yu. V. Ethnic mentality of the British English-speaking world in the study of idioms.** The present paper is a study of the English-speaking world evidenced by British English idioms. To this end, the core cultural concept of FAIR PLAY in British English, a worldwide understood concept originating in sport, is under analysis. This particular concept was selected because it embodies one of the specifically British values, according to which "everyone should have equal opportunity to better their circumstances regardless of their background, as well as have respect for order" [Oxford guide to British and American Culture]. It is argued that idioms, from the point of view of Cultural Linguistics, can contribute to the cultural conceptualization of a language worldview. For this purpose, 200 British English idioms were selected from Collins Cobuild Idioms Dictionary, 3rd edition. Semantic groups of idioms representing the concept of FAIR PLAY in British English were identified and described. In addition, conceptual metaphors exemplifying the above concept were deduced. Methods employed in this paper rest on the seminal Theory of Conceptual Metaphor and Metonymy put forth by Lakoff and Johnson (1980), as well as its modification suggested by Zykova (2014). According to this theoretical framework, one conceptual domain can be viewed in terms of another conceptual domain. In the case of the FAIR PLAY concept, it is embodied by the superordinate conceptual metaphor SOCIAL RELATIONS ARE A PLAY/GAME/COMPETITION, such as *a calling card* and SOCIAL RELATIONS ARE (UN-)FAIR PLAY, such as *pull rank*, and their derivative ones: SOCIAL RELATIONS ARE A GAME OF CARDS, SOCIAL RELATIONS ARE A BOXING MATCH, SOCIAL RELATIONS ARE A FOOTBALL MATCH, SOCIAL RELATIONS ARE A RACE, and SOCIAL RELATIONS ARE ANIMAL COMPETITION. The prospects for further research include surveys into other British core value and concepts, as

represented in the English language idioms, and their subsequent comparative analysis with other English language varieties, such as Australian English, Canadian English, and New Zealand English.

*Key words: ethnic mentality, English-speaking world, cultural concept, study of idioms, British English.*

В даний час поряд із власне лінгвістичним і емпіричним підходами у вітчизняних і зарубіжних наукових пошуках у царину ідіоматики впроваджуються досягнення таких дисциплін, як лінгвокультурологія, когнітивна лінгвістика, теорія дискурсу та лінгвістична варіантологія. З погляду лінгвістичної варіантології сучасний англословний простір глобально представлений у рамках макросистеми World Englishes [Kachru 1985], ядро якого становлять Об'єднане Королівство та Ірландія, а також країни другої діаспори або Postcolonial Englishes [Mair 2007, с. 437] США, англословна Канада, Австралія й Нова Зеландія.

Головна специфіка лінгвокультурологічного підходу до дослідження ідіоматики, основоположником якого є В. М. Телія, визначається тим, що він повинен відбуватись на основі постулату про “синергетичну кореляцію”, “інтерацію” мови і культури як двох різних семіотичних систем, в результаті чого відбувається формування культурно обумовленої ідіоматичної підсистеми природної мови, в якій будь-яка ідіома набуває статусу знака “мови” культури і починає відігравати в останній особливу роль [Телія 2005, с. 4-5].

У сучасному мовознавстві декларується потреба аналізу варіантів англійської мови з погляду лінгвокультурології задля ширшого розуміння і осмислення того, як вона вживається мовними спільнотами для вираження їх культурних концептуалізацій і картин світу [Kövecses 2015; Sharifian 2017]. Наукові праці лінгвістів на матеріалі *британського* [Нагорна 2009; Горохова 2017] національного варіанта підтверджують це. В зв'язку з цим ідеї В. фон Гумбольдта щодо взаємозв'язку мови і культури як “зовнішнього прояву духу народу” [Гумбольдт 1984, с. 68] є як ніколи актуальними в ідіоматиці сучасної англійської мови [Wierzbicka 2001, с. 209; Peters 2007, с. 235; Callies 2017, с. 63].

Закодована в ідіоматиці інформація стосується “духовно-психологічних, морально-етичних поглядів, міфічних і релігійних уявлень, традицій і обрядів, практичного колективного досвіду народу” [Савченко 2013, с. 11], що, вочевидь, вказує на її спорідненість із категорією етноментальності як “способу світовідчуття етнічної спільноти, що виражається в системі емоційно-ціннісних орієнтирів, морально-етичних переконань, етнокультурних традицій і мотиваційно-вольових актів, об'єктивованих в категоріях і формах національної мови” [Гришко 2017, с. 35].

Водночас, чітка теоретична концепція вивчення лінгвокультурологічних механізмів взаємовпливу і взаємопроникнення англословних картин світу на сьогоднішній день відсутня, не повною мірою уточнений інструментальний апарат для досліджень такого штибу, залишається недостатньо опрацьованою процедура аналізу англійської ідіоматики, зокрема у варіантологічному вимірі.

**Актуальність** теми статті зумовлена її спрямуванням на вивчення когнітивно-семіотично-мовних механізмів концептуалізації дійсності у межах макросистеми World Englishes. Запропонований підхід уможливує з'ясування особливостей варіантно оформленої британської англословної картини світу на прикладі ідіоматичного простору. Нагальним нині є міждисциплінарне розширення теоретичної та емпіричної платформ за рахунок поєднання власне лінгвістичного та лінгвокультурологічного підходів із корпусно-зорієнтованим і соціолінгвістичним напрямками у галузі вивчення ідіоматичного простору національних варіантів англійської мови.

**Мета** праці полягає у встановленні й описі специфіки британського лінгвокультурного концепту FAIR PLAY за допомогою ідіоматичних засобів англійської мови. Досягнення мети зумовлює виконання таких **завдань**:

- виявити та схарактеризувати семантичні групи ідіоматичних виразів, які репрезентують британський лінгвокультурний концепт FAIR PLAY;

- виділити родові (концептуальні) та видові метафори, представлені в ідіоматичних виразах, які репрезентують британський лінгвокультурний концепт FAIR PLAY.

**Предмет** – британський лінгвокультурний концепт FAIR PLAY.

**Об'єкт** – ідіоматичні засоби англійської мови, які об'єктивують британський лінгвокультурний концепт FAIR PLAY.

**Матеріал** – 200 ідіом британського варіанта англійської мови, виокремлених із словника *Collins Cobuild Idioms Dictionary* (3<sup>rd</sup> edition).

В новітніх дослідженнях сучасний спорт називають “метафорою на позначення справедливості” [Renson 2009, с. 7] та “суперництва” [Holt 1989, с. 97]. За твердженням П. Макінтоша, принцип справедливості “fairness” – видимо чи приховано – присутній у людських відносинах. Ігри, як відомо, вважаються ідеалізованими формами соціального життя. Принципи рівності, справедливості та суперництва часто проєктуються із сфери спорту у соціальну сферу. Ідіотетичний британський концепт FAIR PLAY, який походить зі сфери спорту та азартних ігор, передбачає, що “кожна людина має рівні можливості щодо покращення свого становища незалежно від її соціального походження” [Oxford guide to British and American Culture].

Методика концептуального аналізу, застосована у статті, спирається на теорію концептуальної метафори та метонімії в її оригінальному [Lakoff and Johnson 1980] та вдосконаленому варіантах [Зикова 2014]. Відповідно до оригінальної концепції, певну річ або ідею можливо зрозуміти в термінах іншої речі або ідеї. Удосконалений варіант, розроблений задля тлумачення семантики ідіом, включає в себе сім необхідних складових:

- 1) відбір концептуального наповнення зі сфери культури;
- 2) його синтез;
- 3) структурування;
- 4) створення концептуальної моделі;
- 5) утворення образу та
- 6) семантики
- 7) ідіоми.

Враховуючи вказану вище інформацію, концептуальний аналіз фактологічного матеріалу, який, вочевидь, репрезентує британський лінгвокультурний концепт FAIR PLAY, дав змогу виокремити такі *родові метафори*:

1. SOCIAL RELATIONS ARE A PLAY/GAME/COMPETITION (СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ Є ГРА/СПОРТИВНА ГРА/ЗМАГАННЯ), наприклад: *have an ace in the hole* – “*have something which you can use to gain advantage when you need it*” [CCID]; *load the dice against (or in favor of) someone* – “*put someone at a disadvantage*” [CCID].

2. SOCIAL RELATIONS ARE (UN-)FAIR PLAY (СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ Є (НЕ-)ДОБРОСОВІСНА ПОВЕДІНКА), наприклад: *in on the act* – “*to be involved in or taking advantage of something that is also being done by other people*” [CCID], *stack the cards* – “*give someone or something an unfair advantage or disadvantage*” [CCID].

Видовими метафорами визначено:

a) SOCIAL RELATIONS ARE A GAME OF CARDS (СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ Є ГРА В КАРТИ), наприклад: *play your ace* – “*do something clever and unexpected which gives you an advantage over other people*” [CCID], *play the gender card* – “*to dismiss or discredit an opinion, argument, position, action, decision, etc., as being the product of prejudice against one's gender*” [CCID].

b) SOCIAL RELATIONS ARE A BOXING MATCH (СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ Є БОКСЕРСЬКИЙ ПОЄДИНОК), наприклад: *beat (someone) to the punch* – “*accomplish something before someone else does*” [CCID], *throw one's hat into the ring* – “*to take up a challenge*” [CCID].

c) SOCIAL RELATIONS ARE A FOOTBALL MATCH (СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ Є ФУТБОЛЬНИЙ МАТЧ), наприклад: *to move the goalposts* – “*to unfairly change the rules or*

*conditions of a process during its course*” [CCID], *to blow the whistle on someone* – “*to bring an illicit activity to an end by informing on the person responsible*” [CCID].

d) SOCIAL RELATIONS ARE A RACE (СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ Є ЗМАГАННЯ НА ШВИДКІСТЬ), наприклад: *in pole position* – “*in an advantageous position*” [CCID], *be in the race* – “*to be in a situation where one could still possibly succeed*” [CCID].

e) SOCIAL RELATIONS ARE ANIMAL COMPETITION (СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ Є БОРОТЬБА ЗА ВИЖИВАННЯ), наприклад: *be in at the kill* – “*be present at or benefit from the successful conclusion of an enterprise*” [CCID], *to scent blood* – “*to recognize or sense a weakness or vulnerability (especially a new one) in an opponent, adversary, or subject over which one is trying to gain an advantage*” [CCID].

Для прикладу, проведемо лінгвокультурологічний аналіз ідіоми *be boxing clever*. Дискурсивне вживання проілюстровано за допомогою такого контексту: *By boxing clever with your personal tax allowances you could save £900 a year* [CCID]. Концептуальне наповнення в цьому випадку відбувається шляхом проектування сфери спорту (боксу) на сферу фінансів (податкового управління). Поєднання обох концептуальних сфер дає змогу спроектувати особу-референта як вмілого боксера, який знає свою справу і володіє усіма необхідними навчниками та технікою, необхідними для успішного ведення та завершення бою. Спроекована інформація дає також змогу вирізнити декілька пов'язаних між собою концептів: *сфери фінансів у термінах сфери боксу; особи, яка управляє власними фінансами, як боксера; методів управління податками як боксерської техніки та фінансового року як боксерського матчу*.

Синтезовані концептуальні сфери утворюють нову концептуальну структуру, що проявляється дискурсивно специфічною метафорою TAX MANAGEMENT IS A BOXING MATCH (ПОДАТКОВЕ УПРАВЛІННЯ Є БОКСЕРСЬКИЙ ПОЄДИНОК), яка, у свою чергу, є різновидом визначеної вище видової метафори SOCIAL RELATIONS ARE A BOXING MATCH. Схематично родо-видові метафоричні відношення аналізованого контексту, а відтак – ідіоми, можна продемонструвати так: SOCIAL RELATIONS ARE A GAME (СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ Є ГРА) → SOCIAL RELATIONS ARE A BOXING MATCH (СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ Є БОКСЕРСЬКИЙ ПОЄДИНОК) → TAX MANAGEMENT IS A BOXING MATCH (ПОДАТКОВЕ УПРАВЛІННЯ Є БОКСЕРСЬКИЙ ПОЄДИНОК). Така модель слугує джерелом представлення образу ідіоми, згідно якого людина, яка кмітливо і виважено поводить у непростій ситуації, прирівнюється до грамотного боксера. Як наслідок, виведений образ ідіоми породжує її значення “*being very clever and careful in the way one behaves in a difficult situation, so that they can get an advantage for themselves*” [CCID].

**Результати та перспективи подальшого дослідження.** Проведений науковий аналіз специфіки британського лінгвокультурного концепту FAIR PLAY є важливим етапом комплексного дослідження британської англомовної картини світу за допомогою ідіоматичних засобів мови в сучасній англістиці. Відповідно до мети і завдань дослідження встановлено, що британський лінгвокультурний концепт FAIR PLAY бере витoki зі сфери спорту, основні ідеї і принципи якого перенесено на сферу соціальних відносин. Такі способи концептуалізації дійсності знаходять вираження в ідіоматиці англійської мови на основі визначених вище родових: SOCIAL RELATIONS ARE A PLAY/GAME/COMPETITION і SOCIAL RELATIONS ARE (UN-)FAIR PLAY і видових: SOCIAL RELATIONS ARE A GAME OF CARDS, SOCIAL RELATIONS ARE A BOXING MATCH, SOCIAL RELATIONS ARE A FOOTBALL MATCH, SOCIAL RELATIONS ARE A RACE та SOCIAL RELATIONS ARE ANIMAL COMPETITION метафор.

Подальші етапи передбачають порівняльно-зіставний опис змістового та концептуального наповнення досліджуваного концепту в австралійській, канадській та новозеландській англомовних картинах світу та залучення інших ідіоетнічних концептів до предмета дослідження.

## Література

- Горохова А. М. Репрезентация британского национального характера в паремнологическом фонде английского языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Нижний Новгород, 2017. 20 с.
- Гришко О. П. Вербалізація української ментальності в художньому дискурсі кінця XX – початку XXI століть : дис... канд. филол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2017. 235 с.
- Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества. *Избранные труды по языкознанию* / Пер. Г. В. Рамишвили. М. : Прогресс, 1984. 400 с.
- Зыкова И. Роль концептосферы культуры в формировании фразеологизмов как культурно-языковых знаков : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.19. Москва, 2014. 510 с.
- Нагорна О. О. Етнокультурні особливості семантики англійських фразеологізмів (на матеріалі британського варіанту англійської мови) : автореф. дис... канд. наук: 10.02.04. Одеса, 2008. 21 с.
- Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови : етимологічний та етнолінгвістичний аспекти : монографія. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с.
- Теля В.Н. О феномене воспроизводимости языковых выражений. *Язык, сознание, коммуникация : Сб. статей*. Вып. 30. М. : МАКС Пресс, 2005. С. 4-42.
- Callies M. 'Idioms in the making' and variation in conceptual metaphor. *Cognitive Linguistic Studies*, 2017. (4). P. 63–81. doi 10.1075/cogls.4.1.04cal
- [CCID] *Collins Cobuild Idioms Dictionary*. 3<sup>rd</sup> Edition. London: Harper Collins, 2012. 320 p.
- Crowther J. *Oxford Guide to British and American Culture for Learners of English*. Oxford : Oxford University Press, 1999. 607 p.
- Holt R. Sport and the British : a modern history. Oxford : Clarendon Press, 1989. 424 p.
- Kachru B. The Alchemy of English : The Spread, Functions, and Models of Non-native Englishes. Champaign, IL : University of Illinois Press, 1985. 216 p.
- Kövecses Z. Where metaphors come from : Reconsidering context in metaphor. Oxford : Oxford University Press, 2015. 232 p.
- Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
- McIntosh P. Fair play : ethics and sport in education. London : Heinemann, 1979. 213 p.
- Mair C. Varieties of English around the world : Collocational and cultural profiles. *Phraseology and Culture in English* / Ed. by P. Skandera. New York: de Gruyter, 2007. P. 437-471.
- Peters P. Similes and other evaluative idioms in Australian English. *Phraseology and Culture in English* / Ed. by P. Skandera. New York: de Gruyter, 2007. P. 235-257.
- Renson R. Fair play : its origins and meanings in sport and society. *Kinesiology*. 2009 (41). P. 5-18.
- Sharifian F. *Cultural Linguistics : Cultural conceptualisations and language*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017. 189 p.
- Wierzbicka A. Australian culture and Australian English : A response to William Ramson. *Australian Journal of Linguistics*, 2001. 21(2). P. 195–214.

(Матеріал надійшов до редакції 10.06.18. Прийнято до друку 23.06.18)

УДК: 811.11'01'373.211.1

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2018-74-10>

**КОЛІСНИЧЕНКО Т. В.**

(Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича)

## СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОЙКОНІМІВ ГРАФСТВА LEICESTERSHIRE

Стаття направлена на інтегральний опис ойконімів графства Leicestershire (Англія). Основна увага зосереджена на встановленні структурних моделей ойконімів, позицій формантів ойконімів графства Leicestershire. Мета дослідження полягає у визначенні мови донора та мови рецептора ойконімів для розуміння їх культурологічної складової в англійській ойконімічній картині світу.

Ойконіми утворюють ойконімічну картину світу на основі закладеної у них когнітивної інформації та відображають історичні зміни, характеристики географічних особливостей місцевості та світосприйняття населення.

*Ключові слова:* ойконіми, лексема, компонент, етимологічний аналіз, формант.

**Kolisnychenko T. V. Structural and semantic features of the Leicestershire place names.** The etymology of the place names can be the key to the cultural aspect of the discourse semantics. The integral description of the place names of the county of Leicestershire (England) is in the focus of our research. The aim is to analyze the etymology of the place names of the county, to compare the factors of the formations of the place names, to define the formants of the place names, and to mark their position in the word-building models of the place names.

The topicality of our investigation is motivated by the necessity of an integral description of the territorial units in language and tourism advertisement discourse and the necessity to study the dynamics of the shifts in the semantics of oikonyms used in general and professional discourse registers..

The task is to define the source language of the place name formants, its origin and the way of borrowing. The topicality of the research lies in the necessity of elaborating of Glossary of place names of the county Leicestershire.